

L.A. Nakhanova,
M. Ak

Neveşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Neveşehir, Türkiye
(E-mail: lnakhanova@nevsehir.edu.tr, muratak200716@gmail.com)

Kazak edebiyatındaki hikâyeciliğe Türkiye türkolojisi bağlamında bir bakış

Özet. Hikâye ya da diğer bir adıyla telaffuz etmek gerekirse öykü, gerçek veya gerçeğe yakın birtakım olayları ya da kurguları aktaran düz yazı şeklindeki anlatımlar bütünüdür. Neredeyse her ulusun kendine özgü bir hikâye ve hikâyecilik anlayışı mevcuttur. Her ulus kendine bir kimlik inşa etmek ister ve bu kimliği oluşturmak için kültürünü bir malzeme olarak kullanıp çeşitli anlatımlar gerçekleştirir. Bu anlatımlar önce sözlü daha sonra ise standartlaşarak yazılı bir hâle bürünüp yaşamaya devam eder. Halklar zaman içerisinde yazılı olarak ilerlettikleri anlatımlarını kendilerinden izler barındıran hikâyecilik temelinde kalıplaştırmışlardır.

Kazak halkının kültürü, dini ve dili Kazak Türkçesindeki “*ângimeler*” üzerinden çok etkili bir şekilde yansıtılmaktadır. Kazak Türkçesinde “*ângime*” diye telaffuz edilen kelimenin Türkiye Türkçesindeki karşılığı “*hikâye*”dir. Kazak halkının geçmişinde yaşadığı savaşlardan, kıtlıklardan, kültürel ve milli bilinçlerinden izler taşıyan *ângimeler*, bir nevi Kazak milletinin kimliği niteliğindedir. Kazak ulusunun hikâyeciliği çoğu ulus gibi önce sözlü edebiyatla başlamış, daha sonra hikâyelerin kalıcı olması bağlamında yazılı edebiyata geçilmiştir. Bu çalışmamızda Kazak halkının geçmişten günümüze kadar süregelen hikâyecilik yolculuğu hakkında bilgiler vermek amaçlanmaktadır.

Anahtar sözcükler: Hikâye, *Ângime*, Hikâyecilik, Kazak Edebiyatında Hikâyecilik, Sözlü Edebiyat, Yazılı Edebiyat.

DOI: <https://doi.org/10.32523/2616-6887/2023-143-2-241-252>

Received: 28.10.2022 / Accepted: 20.02.2023

Giriş

Anlatmak, insanın varlığını kanıtlamaya çalışması ve varoluşunu bir iz haline büründürme ihtiyacı ile birlikte fark edilme arzusu neticesinde bünyesinde zuhur etmiş önemli bir istektir. Anlatmak, insanın organı niteliğindedir. İnsan, gördüklerini birer görgü halinde tasnifleyip daha

sonra hayal gücünü de işin içine katıp kurgular geliştirerek anlatılar oluşturur. İnsanın zaman içerisindeki bu anlatıya olan ihtiyacı edebiyat ile birleşerek, önce sözlü olarak dilsel bir bildirişim hâlinde başlar, daha sonra yazılı bir ileti hâline dönüp, edebi sanatları kullanarak estetik bir hâle bürünüp “*hikâye*” adında bir tür ortaya çıkararak devam etmektedir.

Kazak ulusu sözlü anlatımı ve dilini neredeyse her şeyin üzerinde tutmuş, çok önem vermiştir. Bu durum bazı atasözlerinde “Şeber köptin apası, şeşen köptin anası. (Usta, topluluğun ablasıdır, söz ustası, topluluğun annesidir)”, “Şeşennin tili, şeberdin bizi. (Söz ustasının dili, ustanın iğnesidir)”, “Öner aldı kızıl til. (Sanatların en önde geleni, kızıl dildir)”, “Til aqıldñ ölşemi. (Dil, aklın ölçüsüdür.)” [1, 34-36 s.] şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Her ulus geleceğe güvenle bakmak için geçmişinden faydalanır ve çeşitli dersler çıkarır. Kazak halkı da geçmişini, kültürünü, sanat değerlerini ve atalarının kendilerine bıraktıkları her şeyi iyi bir gelecek için sahiplenmişlerdir. Kazak halkının yaşadığı coğrafya, geçirdikleri tarihi süreçler ve günlük uğraşları hiç şüphesiz Kazakların edebiyatına ve sanatına etki etmiştir.

İnceleme

Kazak Türkçesindeki hikâye anlamına gelen “aňgime” kelimesi Farsçadaki “hengâme” sözcüğündengelmektedir. Farsçadaki “hengâme” kelimesi Kazak Türkçesinde “aňgime”, Kırgız Türkçesinde “aňgeme” şeklinde bulunarak Türkiye Türkçesindeki “hikâye” anlamında kullanılmıştır. Özbek Türkçesinde ise “hangama” biçiminde “1) İki kişi arasındaki tatlı sohbet, eğlence. 2) İlgi çekici vaka. 3) Olumsuz vaka.” gibi anlamlarında bulunarak Kazak Türkçesindeki, Kırgız Türkçesindeki ve Türkiye Türkçesindeki anlamlarının dışında kullanılmıştır. Dolayısıyla “aňgime, aňgeme” kelimeleri sadece Kazak Türkçesinde ve Kırgız Türkçesinde “hikâye” anlamında kullanılmıştır [11, 19-20 s.]. Bununla birlikte Türkiye Türkçesindeki “gürültü, patırtı, kavga” anlamına gelen “hengâme” kelimesi Farsçadaki ‘hengâme’ kelimesinden alıntı bir kelimedir ve tıpkı Özbek Türkçesindeki “hangama” kelimesi gibi Kazak Türkçesindeki “aňgime” ve Kırgız Türkçesindeki “aňgeme” kelimelerinin anlamlarını yansıtmamaktadır.

Yıllarca insanın tabiatında varlığını koruyan anlatma dürtüsü ve ihtiyacı şüphesiz edebiyatta yerini bulmuştur. Aslında anlatma ihtiyacının edebiyatın yapı taşlarından biri olduğunu söylemek yanlış olmaz. Dönemsel bağlamda anlatımları sözlü ve yazılı olmak üzere ikiye ayırarak inceleyebilmemiz mümkündür. Öncelikle anlatmanın sözlü bir eylem olduğunu düşünürsek, ilk dönem sözlü anlatım/edebiyat dönemidir. Bu dönemin evrilip daha kalıcı ve standartlaşmaya başladığı dönem ise yazılı edebiyat dönemidir.

Sözlü Edebiyat Dönemi. Kazaklarda sözlü edebiyat kendilerine has bir kültür birikimlerinin olmasından dolayı ve uzunca bir süre etkin olarak kullanmalarından ötürü yazılı edebiyata göre daha fazla gelişmiştir. Bu bağlamda Kazakların nevi şahsına münhasır oldukça zengin bir halk edebiyatları vardır. Kendilerine has kültürlerinin oluşmasının nedeni ise göçebe bir yaşam sürmelerinden ileri gelmektedir. Giyimlerinden tutun da yeme içme alışkanlıklarına ve hayata bakış açılarına kadar her şeyleri buldukları coğrafyanın çetin şartlarına uygun olarak gelişmiştir. Bu durumlar Kazakların edebiyatına da ekseriyetle tesir etmiştir.

Kazakların sözlü anlatımla oluşturdukları edebiyatları onların kültürlerini ayakta tutan bir mihenk taşıdır. Bu bağlamda Kazak sahasındaki edebiyat alanında yapılan araştırmalar sadece belirli bir zaman dilimine hapsedilmiş dönemsel metinler olarak değil, Kazakların hâlâ da yaşayan kültürlerinin temeli olarak değerlendirmelere tâbi tutulmalıdır.

Kazaklar 19. yüzyıla kadar çok zengin bir sözlü edebiyat geleneğine sahip olup 19. yüzyıldan sonra yazılı edebiyat dönemine yavaş yavaş geçiş sağlamıştır. Yazılı edebiyata geçiş sağlayana kadar Kazaklarda ozanlık ve saz şairliği geleneği tüm renkliliği ve estetikliği ile sürdürülerek günümüzde de yaşamaya devam etmektedir [12, 7 s.]. Kazaklar 20. yüzyılın başlarına kadar göçebe hayatı devam ettirerek, anonim¹, aңыз-(y)ertegiler², makal-metelder³, şeşendik sözder⁴, turmıs-salt⁵ jırlar⁶, arnaw⁷, tolgaw⁸, (w)öleñ⁹, aytıs¹⁰ gibi türlerde eserler meydana getirip halk edebiyatlarını diri tutmayı başarmışlardır [13, 5 s.].

Her milletin tarihî, edebî ve kültürel devamlılıklarını sağlamaları için ozanlara ihtiyaçları vardır. Dolayısıyla ozanları bir milletin hem kültürel mirasçıları hem de üzerlerine aldıkları bu mirası yaşatan sanatçılar olarak görmemiz gerekmektedir.

Kazaklar ozanlarına “jıraw”, “jırşı” ve “aqın” gibi isimler vermişlerdir. Jırawlar saz eşliğinde söylenen şiir, destan ve manzum eserler icra eden, aynı zamanda anonim olan destanları

¹Söyleyeni belli olmayan.

²Rivayet, efsane, masal.

³Atasözleri.

⁴Kıssalar.

⁵Gelenek ve görenek.

⁶Şarkı.

⁷Kaside.

⁸Koçaklama

⁹Türkü.

¹⁰Atışma.

yeniden düzenleyip yaşatan ozanlardır. Jırşılar, jırawlardan farklı olarak kendilerine ait eserler vermeyen, sadece var olan eserleri dile getiren saz şairleridir. Akınlar ise hem jırawların hem de jırşıların özelliklerini barındırmalarıyla birlikte atışmalarda doğaçlama olarak yeteneklerini halka göstermek zorundadırlar [12, 7-8 s.].

Tüm bu bilgiler ışığında bugünkü Kazak edebiyatının genel mânâda sözlü edebiyattan beslendiği aşikârdır. Kazaklarda yazılı edebiyatın gelişimi pek hızlı olmadığı için geçmişten günümüze gelebilen eser sayısı çok fazla değildir. Kazakların sözlü edebiyat geleneği çok ileri seviyelere ulaştığı için bu eserlerin taranıp yazılı hâle getirilmesi kültürel devamlılık için gereklilik arz etmektedir, çünkü bugünkü halkın kültürünün neredeyse temelini oluşturan sözlü edebiyat döneminin incelenip gelecek nesillere aktarılması için sağlanabilir.

Yazılı Edebiyat Dönemi. Kazak edebiyatının sözlü edebiyat dönemi Kazak hanlığının kurulmasından 19. yüzyıla kadarki dönemi kapsamaktadır. Kazak hanlığının 15. yüzyılda kurulduğunu göz önünde bulundurursak, Kazaklarda sözlü edebiyat dönemi dört yüzyıl boyunca varlığını idame etmiştir. Yüzyıllar boyu süren bu kültürel faaliyet Kazakların kimliğine dair çok derin ve önemli bilgiler vermektedir. Sözlü edebiyat ürünleri 19. yüzyıldan itibaren Rus Türkologları ve Kazak folklorcuları tarafından yazılı hâle getirilmeye başlanmıştır. Atılan bu önemli adım sayesinde 20. yüzyılın başlarından itibaren Kazak edebiyatı çok büyük isimler çıkarmıştır [5, 275 s.].

19. yüzyılın ilk yıllarını Kazak yazılı edebiyatının miladı olarak değerlendirebilmekteyiz. Kazak yazılı edebiyatının sancağını tutan ve bu işte öncü olan kişi ise Muhambet Ötemisulıdır [14, 12 s.].

19. yüzyılda Kazak sözlü edebiyatındaki eserlerin derleme faaliyetlerini yapan önemli bir isim de Şoqan Walihanovdur. Walihanov, Kozı “Körpeş-Bayan Sulu” hikâyesi ile birlikte birçok eserin derlemesini yapmıştır. Ayrıca derleme konusunda bir diğer önemli isim Muhtar Awezov’dur. Awezov, 1920 yılından 1930 yılına kadar çeşitli derlemeler yapmış ve bu derlemelerdeki yazıları *Ayman-Şolpan*, (*Y*) *Eñlik Kebek*, *Qara Qıpşaq Qobilandı*, *Bereket* adlı eserlerinde toplayarak yazılı edebiyatın ilk örneklerini vermiştir [14, 15 s.].

Yazılı edebiyatın gelişmesinde yazarların, Rus Türkologlarının ve Kazak folklorcularının etkisinin yanı sıra gazeteler de büyük önem arz etmektedir. Dönemin önemli bir gazetesi olan

“Akmolinskie Oblastnie Vedomosti” gazetesinin bir eki olarak Kazak ve Rus dillerinde yazılan ve daha sonraları bu gazeteden ayrılarak başlı başına bir gazete olan “Dala Walayatınıñ Gazeti”, Kazak yazılı edebiyatının gelişmesinde önemli bir ivme kazanması konusunda değerli bir yere sahiptir. Dala Walayatınıñ Gazeti’nde toplumsal, bilimsel, siyasi yazıların yanında edebi yazıların da bulunması bu gazetenin Kazak yazılı edebiyatına olumlu etkileri olarak değerlendirilmelidir. Dala Walayatınıñ Gazeti’nin edebiyat bölümünü Kazak edebiyatının ürünleri, Rusça çeviri metinler ve Doğu edebiyatından intibak edilen eserler oluşturmuştur. Bu gazetenin Kazak halk edebiyatından izler taşımasının yanında Abay Qunanbayulı’nın *Jazdı Kün Şilde Bolğanda* adındaki şiiri gazetede ilk neşredilen şiirdir ve dolayısıyla Abay Qunanbayulı ile birlikte Kazak edebiyatının temelini oluşturan diğer yazarların ve şairlerin ilk eserlerinin bu gazetede yayımlanması önem arz etmektedir [11, 27-28 s.].

Gazetede kadın hakları konusunu ele alan *Bätiiy* adlı hikâye Kazak hikâyeciliğine teknik ve kurgusal etkisi bakımından oldukça değerli bir yere sahiptir. *Bätiiy* hikâyesini yazan kişi belli olmamakla birlikte muhtemelen takma bir isim olarak “Adas” ismiyle esere imza atmıştır [11, 27-28 s.].

Yazılı edebiyatın önemli bir ürünü ise şecirelerdir. Kazak edebiyatındaki şecirelerin varlığı bilinmekle birlikte ne yazık ki birçoğu tarihi süreçte kaybolmaya yüz tutmuştur. Tarihin bu acımasız sürecinden günümüze kadar varlığını somut olarak koruyan Kadırgali Celayir’in *Camii’-t-tevarih* (1602) adlı eseri bulunmaktadır. Bu eser tüm Türk halkının tarihi ile birlikte Kazakistan’ın 14-16. yüzyıllar arasındaki tarihini, siyasi, sosyal ve genel durumunu aktarmaktadır. Eserde Kazak halkının atasözleri ve deyimleri de yer almakla birlikte Kazak Hanlarına ait soy ağacı da verilmektedir [13, 4-5 s.].

Sovyet Öncesi Kazak Hikâyeciliği Dönemi. Çağdaşlaşma sürecine giren Kazak edebiyatı 19. yüzyıldan itibaren Rus edebiyatını ve dolaylı olarak da Batı edebiyatı çevrelerini yakından takip etmeye başlamıştır. Bu takip ve tanıma süreci şüphesiz ki Kazak edebiyatına iyi yönde etki etmiştir ve kısa sürede gelişim göstermeye başlamıştır. Batılı anlamda yazılan ilk hikâye İbray Altınсарın’ın *Qazaq Hrestomatiyası* adlı eseridir. [11, 11 s.].

Kazak edebiyatının bu dönemi eski ile yeninin bulunduğu dönemdir. Daha önce de değindiğimiz gibi başta Rus edebiyatı olmak üzere Batı edebiyatını da yakından takip etmeye

ve tanımaya başlayan Kazak edebiyatı yeni bir form ile ilerlemeye başlamış fakat eskiden kopmamıştır. Bu dönemi temsil eden sanatçılar Ahmet Baytursınulı, Şoqan Walihanov, Abay Qunanbayev ve Ibray Altınсарin [8, 162-180 s.].

20. yüzyılın başından itibaren Kazaklarda eğitim konusu gündeme gelmiştir. Bu dönemde yazarlar ve ozanlar eğitim meselesini kendilerine ödev bilmişlerdir ve bahsi geçen dönemde Kazaklarda medreselerdeki İslami eğitim ile birlikte Rus ekolünün dünyevi eğitimi de bulunmaktaydı. Medrese eğitimi de kendi içinde “ceditçiler” ve “kadimciler” olmak üzere iki tip eğitim modeline bölünmüştü. Ceditçiler Arap harfli dini eğitim verirken kadimciler yeni alfabe ile dini eğitimin yanında dünyevi eğitim de vermekteydi. Bu ekolün başını çeken isimler ise Şehabettin Mercani ve İsmail Gaspralıdır. Kazaklar arasında bu eğitim sistemini genele yaygın kişi ise Ahmet Baytursınulıdır. 20. yüzyılda yetişen Kazak akınları işte bu eğitim ekolünden çıktılar ve hikâyecilik de bu bağlamda ilerlemeye devam etti [13, 26 s.].

Bu dönemin önemli isimleri olan Ahmet Baytursınulı, Şoqan Walihanov, Ibray Altınсарin ve Abay Kunanbayev’i detaylı bir şekilde ele alarak dönemin konjonktürel yapısını da göz önünde bulundurarak öncelikle Kazak edebiyatındaki hikâyeciliğin ilerleyişini, dönemin zihniyetinin ve sosyopolitik durumunun edebiyata olan yansımalarını anlatmaya çalışacağız.

1873’te Kazakistan’ın Sarıtübek köyünde doğan Ahmet Baytursınulı, 1882-1884 yıllarında okuma yazmayı okula gitmeden, köyündeki okuma yazma bilenlerden öğrenmiştir. Daha sonra köy okuluna gitmiş, 1886 yılında da Rus okuluna başlamıştır. 1891-1895 yıllarında Ibray Altınсарin’in Orenburg’da (Orınbor’da) açtığı öğretmen okulunda eğitim hayatına devam edip 1895’te öğretmenlik mesleğine başlamıştır. Ahmet Baytursınulı, İsmail Gaspralı’nın temellendirdiği Usul-i Cedid adlı eğitim sistemini takip etmiştir. Kendisi Kazak dili ve edebiyatını araştırıp Kazak edebiyatını modernleştirmenin yollarını aramıştır. Bu meşgalesiyle birlikte ayrıca Kazak toplumunun sosyokültürel yapısıyla ilgili yazılar yazıp önde gelen Rusça eserlerin çevirilerini yapmıştır. Ayrıca Kazakların folklorik malzemelerini tetkik edip derleme faaliyetleriyle de uğraşmıştır [4, 2-3 s.].

Ahmet Baytursınulı’nın eserlerine bakacak olursak 1911 yılında ilk kitabı olan Masa, 1912’de Okuy Kuralı, 1913’te Kırık Misal ve 1915 yılında Til Kuralı adlı eserleri karşımıza çıkmaktadır [4, 3 s.].

Ahmet Baytursınulı, eğitim öğretim ve edebi faaliyetlerinin yanında dönemin getirdiği siyasi rüzgara da kapılmış, Kazak halkının bağımsızlığı için mücadele vermiştir. Dönemin siyasi rejiminin baskıcı politikaları sonucunda 1935-1937 yıllarında görüştüğü kişiler gerekçe gösterilerek 9 Ekim 1938 yılında öldürülmüştür [4, 4 s.].

Şoqan Walihanov, 1835 yılında Kostanay bölgesinin Yedigöl ilçesinin Şöptigöl köyünde doğdu. Gerçek adı Muhammed Kanapiya’dır, kendisine Şoqan adını annesi vermiştir [3, 8 s.]. Şoqan Walihanov, köyde okuduğu için eski alfabeyle biliyordu fakat daha sonra askeri okulda okudu ve bir yıl içinde Rusçayı öğrendi. Hayatının bu döneminde çokça Rus klasikleri okudu ve sanata yöneldi. Askeri okulu 1853’te bitirdi ve bölge valisi onu yanına yardımcı olarak aldı. Böylelikle çeşitli yöneticilerle tanıştı, siyasetin içerisine girdi, daha sonra Kırgızistan ve Kazakistan toprakları üzerine çeşitli seyahatler gerçekleştirdi. Bölgenin coğrafi, kültürel ve edebi yanlarını araştırdı, ardından elde ettiği bilgilerle bilimsel makaleler yayımladı. Ayrıca Manas destanına ayrı bir değer vererek bu destanı yazıya geçirdi ve “İliada” destanı ile karşılaştırdı [13, 24 s.]. Şoqan Walihanov’un edebi yönden başarılarının yanı sıra diğer sanat dallarında ve bilim alanında da oldukça önemli işlere imza atmıştır. Kendisi Kazakların ilk ressamı ve batılı anlamda eğitim alan ilk bilim insanıdır [12, 11 s.]. Ayrıca Kazaklar Şoqan’ı Kazakistan’ın ilk demokrati olarak nitelendirmişlerdir [13, 24-25 s.]. Şoqan Walihanov, 1865 yılında akciğer hastalığından dolayı hayata gözlerini yummuştur, fakat kendisi kısacık ömrüne çok büyük başarılar sığdırmış biri olarak tarihte yerini almıştır [7, 131 s.].

Ibray Altınсарin 20 Ekim 1841 tarihinde Kostanay şehrinin Zatabol ilçesinde doğdu. Altınсарin’in doğduğu dönemde Kazaklar küçük, orta ve büyük cüz olarak üçe ayrılmıştı, dolayısıyla doğduğu çağ toplumsal, ekonomik ve siyasi zorlukların olduğu bir çağdı. Küçük ve orta cüz Rusya’ya katılmışken büyük cüz hâlâ Hokand hanlığının yönetimindeydi [2, 32 s.]. Siyasi ortam böyleyken Altınсарin dört yaşındayken babasını kaybetti ve kendisine bundan sonra dedesi Balgoja baktı. Dedesinin çok nüfuzlu biri olmasından dolayı kendisi ileride İlminskiy ile tanışacaktır. İlminskiy ile tanışmasından sonra eğitimci kimliğini üstlenmiştir. İlminskiy ile tanışması onun önünü açan bir durum olmasının yanında Altınсарin kendi dilinde kitaplar yazmış, bu durum

Ruslar'ın hoşuna gitmese de yine doğru bildiği işi yapmıştır. İlimskiy'nin katkıları neticesinde İbray Altınсарın yeni Kazak okullarının ve eğitim sisteminin öncüsü konumuna gelmiştir. Bu okullarda verilen eğitim sisteminin Rus usulüne göre temellendirildiğini de belirtmekte fayda vardır. Yeni eğitim sistemi sayesinde Kazak yazı dilini ve dilbilgisini oluşturma, folklorik malzemeleri derleme konusunda önemli bir adım atıldı. Altınсарın'ın eğitime çok önem vermesinin yanında özellikle kız çocuklarının eğitimine ayrı bir değer biçmiştir, "Kel Balalar Okılık! (Gelin Çocuklar Okuyalım!)" adlı şiiri verdiği değer somut bir göstergesidir [12, 12-13 s.].

İbray Altınсарın'ın eserlerine bakacak olursak; Kırgızkaya Hrestomatiya (Kırgızca (Kazakça) Okuma Kitabı), Kazaktarga Olıs Tilin Üyretüvdiñ Bastavış Kuralı (Kazaklara Rusçayı Öğretmenin Temel Kuralı), Musılmanşılıktıñ Tutsakı (Müslümanlığın Temeli – İslâmın Şartları). Bay Balası Men Jarlı Balası, Avruvdan Ayağan Küştirek, Kıpşak Seyitkul, Talaptıñ Paydası, Örmekşi Kumırska Karlığaş, Kiyiz Üy Men Ağaş Üy, Ake Men Bala, Nadandık, Jomartık, Sıyıklı Şöp, Şeşesi Men Kızı, Meyirimdi Bala, Jan-Januvardıñ Davlaskanı, Lukpan Hakim, Satemir Han, İzbastı, Bayulı, Takapparlık, Bakşa Ağaştarı, Sarañdık Pen Duristik, Tışkannıñ Ösiyeti, Sakıp, Bilgenniñ Paydası. Bu eserlerin yanı sıra çok başarılı şiirler de yazmıştır. Kendisi Kazak nesrinin kurucusu ve aynı zamanda Kazak yazılı edebiyatının yaratıcısı olarak sayılabilir [12, 12-17 s.].

Asıl adı İbrahim olan *Abay Qunanbayev*, 10 Ağustos 1845 yılında Kazakistan'ın Abay ilçesinin Cengiz dağında doğdu [9, 194 s.]. Abay Qunanbayev, önce köy medresesine daha sonrada Tatar molla Abdulcafer'in medresesine gitti ardından da eğitimine Ahmet Rıza medresesinde devam etti. Bu medresede Arapça, Farsça ve Çağatayca gibi dilleri öğrenip bazı büyük şairleri tanımıştır. Ahmet Rıza medresesinde de eğitimi yarıda kalmış Rus okullarında okumaya başlamıştır. Böylece medresede doğu sanatçılarını öğrenmişken Rus okullarında da Rus ve Batı sanatçılarını ve edebiyatını tanımıştır. Bu tanıma onu iyi yönden etkilemiştir ve Puşkin, Krilov ve Lermantov gibi büyük sanatçıların eserlerini Kazakçaya çevirmiştir [12, 13-14 s.].

Abay'ın babası onun yönetici vasfı kazanmasını istediği için ona çok baskı yapmıştır ve Abay'ın gençliği babasının yönlendirmeleriyle geçmiştir. Abay halkın sıkıntılarıyla ilgilendiği için halk onu idari bölge yöneticisi yapmıştır. Abay yöneticiliği ve

politikayı öğrenmesinin yanında sanatı da terk etmemiştir. Çocukluğundan itibaren şiir yazmaya başlamıştır. On yaşındayken "Deve Kovanı" adlı bir şiir yazmıştır. Abay'ın ilk şiirlerinde Arap ve Fars şairlerin etkisi bulunmaktadır. Kendisi çok iyi bir realist şair olmakla birlikte geleneksel şiir anlayışını genişleterek çağdaştırmaya çalışmıştır. Onun şiirinde aşk, kadın, hüznün, yalan, dedikodu, barış, birlik, tabiat, bölünmüşlük, insani ilişkiler, savaş ve daha birçok tema bulunmaktadır. Şiirlerinde ve düz yazılarında Kazakların tarihini, dilini ve edebiyatını savunur bir tutum göstererek ayrı bir değer vermiştir. Abay özünden kopmadan birçok kültürü harmanlayıp yeni bir edebi anlayış geliştirmiş ve böylelikle modern Kazak edebiyatının kurucusu olmuştur [9, 194-197 s.].

Abay Qunanbayev'in Kazak şiirinde yenilikler yapmıştır. Bu yeniliklerden biri de "sekiz ayak" veya "altı ayak" adını verdiği, şiirde dörtlülüklerin hükmünü kırdığı deneysel çalışmalar ortaya koymuştur. Abay, iyi bir şair olmasının yanında iyi bir yazardır da. Onun iki yüze yakın şiiri, üç destanı, kırk beş nesri ve birçok çevirileri mevcuttur. Nesirleri "Kara Sözcükler" adıyla yayımlanmıştır [9, 195-196 s.]. Abay Qunanbayev'in eserleri 1954 ve 1957 yıllarında Almatı'da "Abay Qunanbayev'tin Filozofiyalık Kölkürası" ve "Şıgarmalarının Eki Tomdık Tolık Junağı" adlı kitaplarda toplanmıştır. Ayrıca Abay'ın değerini çok iyi bilen Muhtar Avezov "Abay Jolu" (Abay Yolu) adlı eseriyle Abay Qunanbayev'i güzel bir şekilde anlatmıştır [12, 13-14 s.]. Abay'ın değerini Kazak halkı da çok iyi bilmiştir. Kazakistan'da Abay adında bir üniversite ve enstitü bulunmakla birlikte Kazakistan'ın para birimi olan Tenge'nin üzerinde onun resmi vardır. Ayrıca Almatı'da bir heykeli bulunmaktadır. Bütün bunlar dışında birçok yere ve okula Abay adı verilmiştir. Abay Qunanbayev Kazak halkının bağrında ilericiliğin ve modernliğin temsilcisi olarak kalmıştır.

Hikâyecilik konusunda önemli isimleri andıktan sonra dönemin edebi rüzgarına bakmaya devam edecek olursak; 19. yüzyılın sonlarına doğru Kazak aydınlar gazete yayınlarında hikâye, makale, fıkra, deneme ve şiir gibi türlerde önemli eserler vermişlerdir. 1920 yılından sonra Kazak edebiyatındaki hikâye türü hızla yükselerek dönemin en çok icra edilen türü olan şiir türüne yetişmiştir [12, 15 s.]. Hikâye türünün yükselişi ile birlikte kitap basımı da gelişerek 1862-1900 yılları arasında 70 kitap, 1900-1917 arasında ise 200 kitap basıldı. Tüm bunların yanında bir *Türkistan Vilayati*

Gazeti, Dala Veleyetiniñ Gazeti, Serke, Kazakstan Gazeti ve Eşim Dalası gibi gazeteler çıkmaya başladı. Bu gazetelerin yanında 20. yüzyıl Kazak edebiyatına katkıda bulunan ve eser çeşitliliğini arttırmayı sağlayan *Aykap* ve *Kazak* gazetesi de bulunmaktaydı [13, 28 s.].

Ekim devriminden sonra ülkede tüm dengeler değişir ve Rus edebiyatı da dahil olmak üzere yakın çevre edebiyatlarının da etkisiyle hikâye gelişmiş bir tür olarak ortaya çıkmaya başlar.

Dönemin en önemli hikâye yazarı olan Beyimbet Maylin, Kazak hikâyeciliğinde kendine özgü dili ile dikkatleri üzerine çekmiştir. Genellikle Beyimbet Maylin'in hikâyelerinde iki tip insan vardır, bunlardan biri acınacak hâlde olan fakir Kazak köylüsü, diğeri ise aklını kullanmadığı için gülünç duruma düşen tiptir. Maylin'in en çok etkilendiği yazarlar Gogol, Çehov ve Gorki'dir. Maylin, Saken Seyfulin ile tanıştıktan sonra düşünce dünyasında ve sanatında ciddi değişimler görülmüş ve eserlerinde artık Kazak emekçilerini işlemeye başlamıştır. Maylin'in Arıstanbaydın Muqışı, Kedey Teñdigi, Seksen Som, Ayranbay gibi kısa hikâyeleri Kazak edebiyatındaki hikâye türünün gelişmesinde önemli rol oynamıştır. Maylin'in hikâyeleri dört ciltten oluşan "Toliq Şığarmalar Jıynağı" adlı kitabında toplanmıştır [8, 166-167 s.].

20. yüzyıla damgasını vuran önemli bir sanatkar da I. Köbeyev'dir. Köbeyev, İbray Altınсарın'den etkilenmiştir, ondan feyz olarak yazmaya başlamıştır. Köbeyev'in eserlerine bakacak olursak; "Orındalğan Arman" (Kazak edebiyatında hatıra-roman türünün ilk örneğidir.), "Ulgili Tercüme (1910)" (Önemli Rus yazarlarının hikâyelerini çevirdiği eserdir.), "Ulgili Bala (1912)", "Qustın Uyası (1913)" ve "Eki Soqa (1914)". Sultanmaxmut Torayğırov, asıl ünü şairlikte yakalamıştır. "Awırmay Esimnen Jañılğanım, Zarlandım" gibi eserleriyle Kazak edebiyatındaki hikâye türünün gelişmesine katkı sağlamıştır [8, 166-167 s.].

Sovyet Döneminde Kazak Hikâyeciliği. 19. yüzyılın sonu 20. yüzyılın başında Bolşevikler güçlenmiş, Kazakistan coğrafyasında çeşitli eylemler yapılmış ve halkın yönetime karşı isyanı devam etmiştir. Böylesine kaos ortamında Kazak edebiyat çevreleri için en önemli varlık gazete ve dergiler olmuştur. Bu gazetelerden biri olan *Dala Walayatınıñ Gazeti*, bu dönemde resmi olmayan ekler vermiştir. Bu eklerde Abay Qunanbayev, Meşhur Jüsip Köpeyev, Jakıp Akbayev, Şakerim

Kudayberdiyev gibi sanatkarların eserleri verilmiştir. Dönemin bir diğer önemli yayın organı *Aykap Dergisi*'dir. Bu dergide edebiyatla ilgili çalışmalar yer almıştır. Ayrıca eğitim, eşitlik, kadın hakları, şehirleşme ve siyaset gibi konular da ele alınmıştır. Gazetenin amacı Kazak halkını Avrupa kültürü ve edebiyatı ile tanıştırmaktır. Gazetede Magjan Jumabay, Şakerim Kudayberdiyev, Sultanmahmut Torayğırov, Sabit Dönentayev, Ekiram Galimov gibi sanatkarların bilimsel çalışmaları ve edebi metinleri yer almıştır. *Sarıarka Gazetesi*, 1917-1918 yıllarında faaliyet göstermiştir. Siyasi ekseni Alaş Partisi ile aynı minvalde olan gazetede siyaset ve günlük olaylar ile birlikte kısa hikâyeler de bulunmaktaydı [12, 17-18 s.].

Sovyetlerin iktidarının zamanla kalıcılılaşması edebi çevreye de sirayet etmiştir. 1921 yılında ilk yayınevi kurulmuştur. Kurulan bu yayınevi devlete bağlı bir yayınevidir. İlk yayımlanan eser ise "Bizdiñ De Künimiz Tuwdı (Bizim de Günümüz Doğdu)" adlı hikâyesiyle Abdolla Asılbekov'a aittir. 1925 yılında da Komünist Parti'nin "Edebiyat Siyaseti" hakkındaki kararına uymak zorunda olarak Kazakistan Proleter Yazarlar Birliği kurulmuştur [8, 167 s.].

Bu dönemin önemli sanatçıları; Saken Seyfullin, Muhtar Avezov, Sabit Mukanov, Gabidin Mustafin, Gabid Musrepov, Tahavi Ahtanov, Tahir Cerakov, Abdullah Tacıbayev, Ali Urmanov, Olcas Süleyman, Kalkaman Abdulkadirov gibi isimlerdir. Bu isimlerin içerisinde Muhtar Avezov'un yeri ayrıdır. Muhtar Avezov, Kazak destanları ile birlikte Türkistan Türk Edebiyatı ile ilgili bilimsel çalışmalar yapmıştır. Abay Qunanbayev'in hayatını anlatan "Abay Yolu" adında bir eser yazmıştır ve bu eser birçok dile çevrilmiştir [13, 33 s.].

1920'li yıllarda şiir hâlâ nesre göre hem sayı olarak hem de içerik olarak öndedir. Bu durumu bilen Sovyet iktidarı Kazak yazarlarını hikâye ve roman türünde eserler vermeye teşvik eder. Bu dönemdeki hikâye yazarlarına baktığımızda S. Sadwaqasov, S. Şarıypov, M. Däwletbayev, E. Bekenov, O. Bekov, J. Tilepbergenov, Ä. Aysarin, R. Malabayev, Q. Tayşıqov gibi isimler karşımıza çıkmaktadır. Sovyet iktidarının Kazak yazarlara hikâye ve roman türünde eserler vermeleri için yaptığı teşvik işe yarar ve bu dönemde B. Maylin'in Sovyet iktidarının ilk yıllarındaki Kazak köyü ve köylüsünü anlattığı *Jastıq Jalını* (1926), toprak paylaşımı konusuyla *Keñ Atızdın Talası* (1927) ve sosyal hayatta Kazak kadınından bahseden

Şuşanıñ Belğisi (1926) hikâyeleri; S. Seyfullin'in devrim öncesinde Kazak kadınının toplumdaki yerini anlatan *Ayşa* (1926), demir yolu işçilerinin hayatını anlatan *Jer Kazğandar* (1928) eseri; M. Äwezov'un detaylı bir şekilde Kazak köylüsünü anlattığı *Eskilik Köleñkesinde* hikâye kitabı (1924); S. Sadwaqasov'un ilk kolhozların kuruluşunu anlattığı *Salmaqbaydıñ Awılında Kooperatsiya Qalay Ornadı* (1923) hikâyesi; S. Şarıypov'un Çarlık idaresinin nasıl zulüm ettiğini ve baskı uyguladığını, Kazak halkının yaşamını, örf ve âdetlerini anlatan *Sülik, Erden Köli, Zañ Zäbiri, Qalağa Şıǵuw* gibi hikâyeleri yayımlanmıştır [8, 167-168 s.].

M. İymanjanov, 1948 yılında yazdığı "jastıq" adlı hikâye ile adını duyurmuştur. Hikâye lirik türünde yazılmıştır. İlerleyen yıllarda M. İymanjanov, Sovyet toplumunun gündelik konularına eğilmiştir. Gündelik konular hakkında hikâye yazmak için gözlem yapmak gereklidir. Dolayısıyla M. İymanjanov, bu eserlerini gözleme dayalı olarak yapmıştır. M. İymanjanov, Tanıs Qız (1954) adlı kitabında bulunan hikâyelerde aşk ve sevgi temalı konuları, Tıñdaǵılar (1956) adlı hikâye kitabında ise Aqmola bölgesindeki Sovyet çiftçisinin iş hayatını ele almıştır. Yazar bu eserleriyle birlikte çocuk edebiyatına katkı sağladığı hikâyeler de kaleme almıştır, bu hikâyeleri şöyle sıralayabiliriz: Sapardıñ Tajiribesi, Jol Üstinde, Kommünizm Müyisi, Böbek, Senim, Kışkentay Körşi, Konduktor, Üy, Bes (1959). Ö. Qanapin, 1947 yılında Eki Kezdesüw adlı hikâyesiyle adını duyurmuştur, ayrıca edebi çevrelerce lirik hikâyeci olarak bilinmektedir. Yazarın eserlerine bakacak olursak şu şekilde sıralayabiliriz: Awır Künder, Murager (1958), Mazdaq, Köl Jağasında (1960), Tuñǵış Maxabbat (1966), Jas Däwren (1966), Jer Basıp Jürsem (1968), Jürek Qalawı (1974), Baqıt Bäteşegi (1976), Dämeli, Qart Sarbaz Xıyqayası (1986), Ata Qonis (1990) [8, 169-170 s.].

N. Seräliyev, bu dönemin önemli hikâye yazarlarından biridir. N. Seräliyev, genellikle çocuklar için hikâyeler yazmıştır. Yazar sanat hayatına Kışkene Üyşiler adlı hikâyesi ile başlamıştır. Yazarın diğer eserleri ise şöyle sıralanabilir: Uştalmağan Qarındaş (1956), Namıs (1959), Aq Laq Pen Qara Laq (1961), Añgelek (1964), Aqböpe (1966), Istıq Külşe (1967), Aq Qayın (1969), Qañtar (1971). Yazar, eserlerinde genellikle savaş sonrası dönemde yaşanan zor hayat şartlarını, çocuklara güzel gelecek için verilen sözleri, köy ve şehir hayatını işlemiştir [8, 170 s.].

Bu dönemin tartışmasız en önde gelen ve önemli yazarlarından biri Muhtar Äwezov'dur. Muhtar Äwezov, 28 Eylül 1897 tarihinde Abay köyünde doğdu. Kendisi, idol olarak gördüğü Abay Qunanbayev ile aynı boydandır. Muhtar Äwezov'a okuma yazmayı dedesi, Abay Qunanbayev'in bir kitabıyla öğretmiştir [10, 175-176 s.].

Muhtar Äwezov, 1908 yılında "Abay" adındaki Rus ilkokulunu bitirdikten sonra eğitim hayatına Semey'de bulunan başka bir okulda devam etti. 1915 yılında öğretmen okuluna girdi [6, 11 s.]. Öğretmen okulundayken hem Kazak halk şairlerini hem de Rus edebiyatının büyük isimlerini okumuştur. Äwezov, böylelikle hem yerli hem de Batı kaynakları hakkında bilgi sahibi olmuştur. Öğretmen okulundayken 1917 yılında üç perdeden oluşan "Eñlik-Kebek" adındaki piyesini yazdı ve bu piyes aynı yıl sahnelendi. Böylece Kazak halkı ilk defa tiyatroyla tanışmış oldu [12, 41 s.]. 1919 yılında öğretmen okulundan mezun olarak resmi görevlerde çalışmaya başladı [6, 11 s.]. 1922 yılında Taşkent Devlet Üniversitesi'ne girerek 1928 yılında Filoloji Fakültesinden mezun oldu. 1930 yılında da lisansüstü eğitimini bitirdi. Bu süreçte "Baybişe-tokal" ve "Karagöz" piyeslerini yazdı [13, 37 s.]. 1929 yılından itibaren Kazak yazarları ve aydınları büyük bir siyasi baskıya uğramıştır. Äwezov ve yakın arkadaşları hapse atılmıştır. Äwezov hapisteyken yazdığı notlarında hapse düşmesinin gerekçesinin *Eñlik-Kebek* ve *Karagöz* piyesleri olduğunu söylemiştir. 1932 yılında mahkumiyeti kararlaştırılmış ve hapisten çıkmak için hapse düşme gerekçesi olan eserlerinin kendisine ait olmadığını belirterek yaklaşık bir ay sonra hapisten çıkmıştır. Ayrıca Äwezov'un eserlerinin kendisine ait olmadığını belirtmesi 1937 yılında ikinci bir siyasi baskıyla tekrar hapse atılan yazarların ve aydınların arasında olmamasını da sağlamıştır. Hapisten çıktıktan sonra Kazak ve Rus Dili bölümünde Doçent olarak hizmet hayatına devam eder. Bu yıllardan sonra edebi eserlerini art arda vermeye başlamıştır. "Abay Jolu" adlı eserini parça parça yayınlamış ve 1951 yılında eser hakkında soruşturma başlatılmıştır. 1953 yılında bu eserinde dönemin siyasi ideolojisini yansıtmaması gerekçe gösterilerek tutuklama işlemi yapılması kararı alınmıştır. Äwezov bu durumu öğrendiği anda milletvekili bir arkadaşının kimliği ile Moskova'ya kaçmış ve gayri resmi sığınmacı olarak yaşamaya başlamıştır. Moskova'da 1954 yılına kadar Moskova Devlet Üniversitesi'nde Kazak Dili

ve Edebiyatı Öğretmeni olarak ders vermeye başlamıştır. Aynı yıl suçsuzluğu kanıtlanmış ve Almatı'ya dönmüştür. Almatı'ya döndükten sonra "Abay Jolu" adlı eserini tamamlamıştır [12, 43-44 s.]. 1955 ve 1959 yılları arasında milletvekili olmuştur [6, 11 s.]. Ayrıca "Abay Jolu" adlı eseri 1959 yılında "Lenin Ödülü"nü almıştır. Eser, Louis Aragon tarafından 20. yüzyılın en büyük eseri olarak tanımlanmıştır [12, 43-44 s.]. Bütün bu başarılarıyla birlikte Äwezov'a edebi ve bilimsel çalışmalarından dolayı Sovyetler Birliği Yüksek Parlamentosu iki defa "Kızıl Bayrak" ve "Lenin Nişanı" vermiştir. 1960 yılında da kendisine "Kazakistan'ın Bilim Emekçisi" unvanı verilmiştir. 28 Haziran 1961 yılında Almatı'da hayata gözlerini yummuştur. Äwezov, çok yönlülüğünün yanında topluma ve edebi çevreye eserleriyle etki etmiş, kendinden sonra gelen sanatçıların idolü olmuştur [6, 11 s.].

Äwezov'un neredeyse tüm edebi türlerde eserler vermesinin yanında bilimsel çalışmaları da mevcuttur. Kendisi hikâye, roman, deneme, tiyatro, makale ve çeviri türlerinde eserler vermiştir. Äwezov'un eserlerine bakacak olursak şu şekilde sıralayabiliriz:

Hikâye: *Korgansızdın Küni* (1922); *Okıgan Azamat* (1923); *Kır Suretteri* (1922-1923); *Kır Angimeleri* (1923); *Üylenüv* (1923); *Sönip-Januv* (1923); *Kim Kineli* (1923); *Eskilik Köleñkesinde* (1925); *Jetim* (1925); *Barımta* (1925); *Kineşil Boyjetken* (1925); *Bürkit Añşılığınıñ Suretteri* (1925); *Karalı Suluv* (1925); *Juvandık* (1925); *Karaş – Karaş Okıygası* (1927); *Kökserek* (1929); *Üş Kün* (1934); *Bilekke Bilek* (1934); *Kasenniñ Kubılıstarı* (1934).

Tiyatro: *Eñlik – Kebek*; *Beybişe, Tokal* (1923); *Karaköz* (1926); *Oktyabr Üşin* (1933); *Tüngi Sarın* (1934); *Ayman-Şolpan* (1934); *Tas Tülek* (1935); *Sın Sagatta* (1941); *Kara Kıpşak Koblandı* (1943); *Asıl Nesilder* (1969); *Bes Dos* (1947); *Alva* (1953); *Asavga Tusav* (1957); *Abay* (1957).

Roman: *Abay Jolu* (1956); *Ösken Örken* (1962).

Deneme: *Türkistan Solay Tuvgan* (1955); *Öñtüstik Saparıman* (1959); *Amerika Eserleri* (1964) [12, 43-44 s.].

Edebi sahada durum böyleyken siyasi alanda ise artık Stalin ölmüş, yerine Hruşçev gelmiş ve genel tabirle "ılıman dönem" yani baskı döneminden yumuşama dönemine geçilmiştir. Bu yumuşama dönemi hem topluma hem de edebi çevreye etki etmiştir. Artık yazarlar daha farklı konular hakkında yazmaya ve yeni eserler ortaya koyarken daha rahat hareket etmeye başlamıştır. Bu rahatlatma dönemi yeni yazarların da doğmasını sağlamıştır. Bu

dönemden sonra artık hikâye tamamen bağımsız bir tür olarak sahneye çıkmış ve hikâyelerde bundan sonra bireysel yaklaşımlar ele alınarak şehir hayatı ve şehirliliğin insanın hayatı konu alınmaya başlanmıştır [8, 170 s.]. İliman dönem öncesinde "Halk düşmanı" olarak yaftalanan yazarlara edebi çevrelerce oluşan güvensizlik artık ortadan kalmıştır. Bu yazarlar suçsuz yere lekelendikleri için tüm hakları geri verilmiştir [13, 44 s.]. İliman dönemden itibaren yazarlara Sovyet toplumunda genel olarak her türlü sanat faaliyetinin gelişmesi ve Batı kaynaklı sanatlar üzerine detaylı çalışmalar ve araştırmaların yapılmasını yönünde hedefler belirlenmiştir. Kazak yazarları atılan bu adımın fayda sağlayacak yanlarını kabul etmekle birlikte milli malzemelerden oluşturdukları yerli sanatlarını topluma anlatmanın daha önemli ve gerekli olduğunu savunmuşlardır. Bu görüşe bağlı olarak Ğ. Müsirepov'un *Ataqtı Äñşi* Mayra; T. Axtanov'un *Alğaşqı Än*, *Qızğanış*, *Küy Añızı*; T. Älimqulov'un *Sarıjaylaw*; *Topaykök*, A. Satay'ın *Kisen Aşqan*, N. Äbüwtalıyev'in *Bayäke Äñşi*, T. Qajıbayev'in *Temirtas*; S. Narımbetov'un *Teñtek hikâyeleri* sanatsal değere dikkat çeken eserler olarak karşımıza çıkmıştır. Kazak hikâyeciliğinin 1970'li ve 1980'li yıllarına baktığımızda, bu dönemde yazılan hikâyeler genellikle somutlama ve soyutlama teknikleri öne çıkmıştır. Ayrıca bu dönemde hikâyeler çoğunlukla insan psikolojisinin karanlık yüzüne doğru çevrilmiştir. Eserlerde psikolojik çıkarımlar ağır basmıştır. Bu yıllar arasında sosyalist realizmden çıkıp dünya edebiyatına yönelenler de olmuştur. Bu dönemin en çok okunan hikâyelerini şu şekilde verebiliriz: T. Älimqulov'un *Küreñ Özen*; Kertolğaw, Şejireli Sahara; M. Bayğut'un *Şilde*, *Sırbulaq*, *Näwrizek*; O. Bökey'in *Muztaw*, *Sariarqanıñ Jañbırı* [8, 171 s.].

Kazak hikâyeciliğinin 1980'li ve 1990'lı yıllar arasında artık Kazak hikâyeciliği çoğunlukla bireyi esas alır ve birey odaklı eserler verilmeye başlanır. Bütün bunların yanında çocuklar için yazılan hikâyelerde de gözle görülür bir artış olur. Bu döneme hikâyecilik bağlamında N. Seräliyev'in *Zeñgir Aspan* (1990), *Jañbır İysi* (1980); Ä. Qaldıbayev'in *Meniñ Ağam Soldat* (1980), *Kök Döñgelek* (1985), *Ata* (1999); S. Bayxonov'un *Qos Şatırlı Üy* (1983), *Sal Üstindegi Mawsım* (1987) hikâyeleri örnek verilebilir [8, 171 s.]. Sovyet dönemi sürecindeki hikâyelerin çoğunda Kazakça kullanılmıştır, nadiren de olsa Rusçanın da kullanıldığı görülmektedir. Bu dönemdeki Kazak hikâyeciliğine genel bir bakış attığımızda, halkın tarihinin anlatılması, ahlaki

değerlerin verilmesi, mitolojik unsurların çokça kullanılması, savaş, barış, kıtlık, yoksulluk, bağımsızlık, özgürlük, insanlık temalarının üzerinde durulduğu görülmektedir. Kendi benliklerini yitirmemek için yeninin yanında geleneklerini de sürdürmüşlerdir. Dünya edebiyatı seviyesinde yazma isteği, Kazakların kendilerine has karakter tiplerinin oluşması gibi özellikler Sovyet dönemindeki Kazak hikâyeciliğinin genel özellikleri olarak sayılabilir.

Sovyet Sonrası Kazak Hikâyeciliği Dönemi. 16 Aralık 1991 yılında Kazakistan bağımsızlığını ilan etmiştir. Bu süreçten hiç kuşkusuz edebi çevreler de etkilenmiştir. Yazarlar artık duygu ve düşüncelerini, hayata bakışlarını ılıman dönemdekinden daha da özgür bir şekilde gerçekleştirmeye başlamışlardır.

Kazak edebiyatı Çarlık döneminin iki yüz yıldan fazla süregelen baskısından anca Sovyet döneminde kurtulmuştu, fakat bu süreç Stalin döneminde tekerrür edip “ılıman dönem” adını verdiğimiz Hruşçev döneminde ise yumuşamıştı. 1991 yılından sonra ise artık tamamen bir bağımsızlık elde edildiği için Kazak edebi çevreleri dünya edebiyatına açılmışlar, diğer alanlarla birlikte hikâyecilik alanında da önemli içerikleri, teknikleri ve yöntemleri kullanmakla beraber milli unsurlara da vurgu yapmışlar, hikâyede artık metaforik, alegorik ve grotesk uygulamalar artış göstermiştir [8, 173 s.].

Bu dönemde Kazak hikâyeciliğinin gelişmesine önemli katkı sağlayan sanatkarlar şöyle verilebilir: Ş. Murtaza, M. Magawin, K. Jumadilov, B. Nurjekeoğlu, T. Nurmagambetov, K. Tümenbay, E. Tarazi. Bahsi geçen bu yazarlar Kazak toplumunun duygu ve düşünceleri ile birlikte toplumsal eleştirileri açık yüreklilik ile vermişlerdir. Bu duruma Şerhan Murtaza'nın kaleme aldığı “Tevel Toy” adlı hikâyesi güzel bir örnek teşkil etmektedir. Şerhan Murtaza bu eserinde Kazak halkının düğün yapma konusunda birbirleriyle mücadele içinde olmalarını eleştirmiş, aslında yapılan bu gösterişli düğünlerin insanlara maddi zararlar verdiğini belirtmiştir. Ayrıca Şerhan Murtaza çeşitli hikâye, masal ve roman tercümelemleri de yaparak Kazak edebiyatına katkıda bulunmuştur [14, 25-26 s.].

Sovyet sonrası bağımsızlık döneminde Kazak hikâyelerine baktığımızda bu hikâyelerde daha önce de belirttiğimiz gibi bireysellik bulunmaktaydı, fakat bireyci yaklaşımın dışında topluma yönelik eleştiriler yapma isteği de oluşmuşken, köy hayatını hatta Sovyet döneminde Kazakistan topraklarındaki madenlerin Sovyetler

tarafından nasıl sömürüldüğünü de konu olarak işlediklerini görmekteyiz. Hikâyelerde köy hayatını işleme konusunda T. Nurmagambetov dikkat çekmektedir. T. Nurmagambetov, kısa hikâyelerinde köy hayatının güzel yanlarını anlatırken özellikle Kazaklar arasında doksanlı yılların nasıl yaşandığını anlattığı “Annesini Özleyen Çocuk” adlı eseri önem arz etmektedir. Bağımsızlık yıllarında ortaya çıkan birçok genç yazar da bulunmaktaydı, bu genç yazarlar hikâyecilik bağlamında Kazak edebiyatının yükselmesine katkı sağlamışlardır. Bağımsızlık dönemindeki bahsettiğimiz genç yazarların bazılarını şöyle sıralayabiliriz: K. Rahumjanov, N. Kami, T. Ahmetjan, D. Ramazan, K. Mukaş, J. Korgasbek [14, 25-26 s.].

Bu dönemin önemli hikâye yazarlarını ve eserlerini şöyle sıralayabiliriz:

Muxtar Mağawin: *Tamızdan Keyingi Äñgimeler* (2001), *Qumırsqa Qırğın* (2002), *Komünistik Realizm* (1992), *Salaxaddinniñ Ükimi* (1992), *Jüsiptiñ Qızı Svetlana*, *Qara Qağaz Kelgen Salıq Ağam*, *Tassuwdan Ötken Qaşqındar*, *Abaqtıda Ölgen Uwan Atam*, *Purkoraldıñ Kök Atı*, *Oñ men Sol*, *Eñ Ädil Saylaw*, *Qasqır Böri*, *Ultralıq Janjal*, *Qumırsqa Qırğın*.

Şerhan Murtaza: *Tabılğan Teñiz*, *Bultsız Küngi Nayzağay*, *Multıqsız Maydan*, *Ahmetjanniñ Antı*, *41-julğı Keliñsek*, *Soğıstıñ Soñğı Jesiri* (2003).

Älibek Asqarov: *Ör Altay Men Qayteyin Biyiğini* (1997).

Nurdawlet Aqış: *Baba Tanyanı Kim Desek Eken?*, *Maxabbatpen Araşalaw*, *Don Juanniñ Qalındığı*.

Bolat Qanatbay: *Teñizden Esken Jel* (2001), *Aqqum Altın Jağalaw* (2002).

Kösemäli Sättibayulı: *Elgezek Bağdarşamniñ Basınan Keşkenderi* (1989), *Şetkeri Üydiñ Jarığı* (1990), *Tarazdan Täbäräk* (1990), *Jılqıbay Jezdemniñ Saqalı* (1999).

Tursınjan Şapay: *Dombıra*.

Quwandıq Tümenbay: *Qobız Muñı* (2008).

Talaptan Ahmetjan: *Tuma* (1995), *O Dünyeniñ Qonağı* (2001), *Muñ* (2003), *Aqıyqat Joli* (2003).

Raxımjan Otarbay: *Amerikaniñ Ulttıq Baylığı* (2000).

M. Bayğut: *Joğalğan Jurnağ* (2005), *J. Qorğasbek Jeltoqsan* (2001), *A. Altay Propiska ve Sibir Ofitseri* (2008).

J. Qorğasbek: *Jeltoqsan*.

Duman Ramazan: *Kökjal* (2001), *Allanıñ Ömiri* (2003), *Xan Keneniñ Qazası* (2005).

Aygül Kemelbay: *Tobilğısay* (2000), *Munara* (2002).

A. Altay: *Qır men Qala Xıykayaları* (1998), *Qızıl Böltirik* (2006), *Altay Novellası* (2001), *Kazino* (2008).

Didar Amantay: *Qarqaralı Basında* (2003), *Gülдер men Kitaptar* (2003).

Nurğali Oraz: *Ayaqталмаған Ertegi* (2002), *Qazıgurt Oqıyğaları* (1995), *Baqırşanıñ Balaları* (1988), *Soqpaq Jol* (1985), *Daladan Qalağa Kelgender* (2006) [8, 173-178 s.].

Bu dönemin yazarları eserlerinde genellikle Kazak halkının toplumsal bozulmalarını konu edinmişlerdir. Kazakların milli benliklerini kaybetmelerinden korkan yazarlar milli bilinç aşıl原因 eserler yaratmışlardır. Daha çok eski-yeni, baba-oğul, gibi nesil çatışmalarının doğurduğu tezatlar vasıtasıyla hikâyeler verilmiştir. Yeni dönemde eleştirel ve postmodernist yaklaşımlarla yazılan eserlere de rastlanmaktadır. Bu dönemde postmodern eserler veren yazarları ve eserlerini şöyle sıralayabiliriz: *T. Nurmağanbetov'un Kene*, *A. Altay'ın Kentaor*, *M. Mağawin'in Qıysıq Ağaş ve Qos Ağaş* [8, 177 s.].

Yazılan bunca eserle Kazak edebiyatı ve hikâyeciliği daha çok güçlenip gelişmektedir. Bir ulusun birliğini, beraberliğini ve bütünlüğünü sağlayan en önemli unsurlardan biri kuşkusuz edebiyattır. Kazak ulusunun edebi gücü bir nevi birlik ve beraberliklerini pekiştiren ve geliştiren, aynı zamanda Kazak Türkçesinin anlatım kuvvetini göstermekte önemli bir etkidir. Diğer ulusların edebiyatlarında olduğu gibi Kazak ulusunun edebiyatında da halkın bireysel, toplumsal, fiziksel, duygusal, düşünsel

ve psikolojik yapısını çok rahat bir şekilde görmekteyiz. Bu bağlamda yaratılan her eser Kazak halkının kendini iyi bir şekilde tanıtmayı ve edebiyatını dünyaya açması açısından önemlidir.

Sonuç

Kazak edebiyatında hikâyecilik neredeyse Kazak dilinin var olduğu dönemden hemen sonra doğmuş, ardından sözlü edebiyat döneminde emeklemiş, yazılı edebiyat döneminde gelişerek yürümeyi öğrenip sonra da koşmaya başlamıştır.

Bu çalışmamızda Kazak hikâyeciliğini inceleme bağlamında önce “*Sözlü Edebiyat Dönemi*” ve “*Yazılı Edebiyat Dönemi*” olarak hikâyenin nasıl ortaya çıktığını tetkik edip, daha sonra “*Sovyet Öncesi Kazak Hikâyeciliği Dönemi*”, “*Sovyet Döneminde Kazak Hikâyeciliği*” ve “*Sovyet Sonrası Kazak Hikâyeciliği Dönemi*” başlıklarıyla dönemsel olarak ele aldık. Bu dönemsel ayrımlara genel olarak baktığımızda eserlerin yazıldıkları dönemlerin bir aynası olduğunu görmekteyiz.

Kazak hikâyeciliğinin ilk olarak sözlü edebiyat bağlamında efsane, masal ve halk hikâyesi minvalinde ilerlediğini, daha sonra da Sovyet öncesi dönemde, Sovyet döneminde ve Sovyet sonrası dönemde çok büyük ilerlemeler katettiğini belirtebiliriz.

Sonuç olarak yüz yıldan daha uzun bir süredir varlığını koruyan Kazak hikâyeciliğinin farklı dönemlerde farklı şekillere bürünüp ilerlediğini ve günümüzde de başarılı bir şekilde varlık gösterdiğini söyleyebiliriz.

Kaynaklar

1. Atmaca, E. Kazak Türkçesinde Makal-Meteller ve “Dil” Organ Adıyla Kurulmuş Makallar // Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi. Türkiye. – 2013. – S.20-48.
2. Ayan, E. Kazak Bozkırında İlk Öğretmen-Ibray Altınсарın // DergiPark. – 2013. – S.31-41.
3. Bazarbayeva, L. Çokan Velihanov (Eserleri) // Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı., 2017.
4. Biray, N. Kazak Bozkırında Başkaldırı ve İsyanın Sesi: Ahmet Baytursınu. // Gazi Türkiyat. – 2015. – S.1-14.
5. Çağlar, D. Hanlık Devrinden Günümüze Örneklerle Kazak Edebiyatı. // Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi. – Cilt 2. Sayı 2. –İstanbul, 2014. - S.275-279.
6. Çınar, A. A. Muhtar Avezov ve Sanatının Kaynağı. // Bilig (Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi). – Sayı 5. – Ankara, 1997. – S.11-19.
7. Derviş, L., Dervişeva, K. XIX. YY. Kazak Türklerinin Aydını Çokan Velihanov Hayatı ve Eserleri. // SUTAD. – Sayı 40. – Konya, 2016. – S.131.
8. İbrahim, İ. Kazak Hikayeciliğine Genel Bir Bakış. // A.Ü Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi (TAED). – Sayı 50. – Erzurum, 2013. – S. 162-180.
9. Karabey, T. Abay Kunanbayoğlu (1845-1904). // Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi. – Sayı 4. – Erzurum, 1996. – S. 193-197.

10. Öner, M. XX. Yüzyıl Türkistan Edebiyatının Anıtı: Muhtar Evezov (1897-1961). // Bilig (Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi). – Sayı 37. – Ankara, 2006. – S. 175-188.
11. Özdemir A. Kazak Edebiyatında Hikâye. – İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2014.
12. Sağlam M. 20. Yüzyıl Başlarında Kazak Edebiyatında Hikaye. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk DÜnyası Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi. İzmir. – 2016.
13. Söylemez, O., Yuldashev, M., Kasapoğlu Çengel, H., Kalkan, Ş., Uygur, C., Özşahin, M., Arıkoğlu, E. Çağdaş Türk Edebiyatları-II. Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2753, Açıköğretim Fakültesi Yayını. –2013. – No. 1711.
14. Yazan O. Kazak Hikâyeciliğinde Amanjan Jakıp'ın Hikâyelerinin Yeri. Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi. Niğde. – 2012.

L.A. Nakhanova, M. Ak

Nevshehir Haji Bektash Veli University, Nevshehir, Turkey

A sight on the Kazakh prose within the context of Turkiye turkology

Abstract. A story, or in other words, a set of narratives in the form of prose conveys real or near-real events or fictions. Almost every nation has its own unique sense of story and storytelling. Every nation wants to build an identity for itself and to create this identity, it uses its culture as a material and realizes it in various expressions. These narratives are first verbal and then standardization continue to live in a written form. People have stereotyped their narratives, which they have progressed in writing form over time, on the basis of storytelling.

The culture, religion and language of the Kazakh people are reflected very effectively through “*añgimeler*”. “*Аңгимелер*” means stories which Turkish equivalent of this word pronounced as “*hikaye*”. Carrying traces of the wars, famines, cultural and national consciousness of the Kazakh people in their past, the *añgimes* are a kind of identity of the Kazakh nation. The storytelling of the Kazakh nation, like most nations, first started with oral literature, then it was passed to written literature in the context of the stories being permanent. In this study, it is aimed to give information about the storytelling journey of the Kazakh people from past to present.

Keywords: Storytelling, Storytelling in Kazakh Literature, Verbal Literature, Written Literature

Л.А. Наханова, М. Ак

Невшехир Хаджи Бекташ Вели университети, Невшехир, Түркия

Түркия түркологиясы контекстінде қазақ әдебиетіндегі әңгімені қарастыру

Аңдатпа. Бұл мақалада Қазақ әдебиетінің шындыққа жақын немесе ойдан шығарылған шағын көркем шығармалары болып есептелетін әңгіме жанрының Қазақ прозасына қалыптасу кезеңдері туралы мағлұмат беру көзделеді. Қазақ халқы өткен ғасырларда бастан кешірген соғыстардың, ашаршылықтың іздерін алып жүрген әңгімелер қазақ халқының мәдени-ұлттық сана-сезімінің өзіндік ерекшелігі болып табылады. Бастауын халық ауыз әдебиетінен алған әңгіме жанры Қазақ халқының тұрмыс-салтын, күнделікті тіршілігін баяндайтын ауызша әңгімелердің бірте-бірте жазба әдебиетінде де орын алуына, дамуына байланысты талдаулар жасалады. Қазақ халқының мәдениетінің, дінінің, тілінің «*әңгімелер*» арқылы көрініс табуы, сонымен қатар әңгімелеу стилінің өзіндік ерекшеліктері Түркия Түркология тұрғыдан қарастырылады.

Түйін сөздер: Әңгімелеу, қазақ әдебиетіндегі әңгіме, ауызша әдебиет, жазба әдебиет, проза.

Yazarlar hakkında bilgi:

Nakhanova Lyazzat Ayanoovna – PhD, Foreign Lecturer of the Department of Contemporary Turkic Languages and Literature, Nevshehir Haji Bektash University, Nevshehir, Turkey.

Murat Ak – Master student of the Department of Contemporary Turkic Languages and Literature, Nevshehir Haji Bektash University, Nevshehir, Turkey.

Наханова Ләззәт Аянқызы – Ph.D., Қазіргі түрік тілдері және әдебиеті кафедрасының шетелдік оқытушысы, Невшехир Хаджы Бекташ Вели университеті, Невшехир, Түркия.

Мұрат Ак – Қазіргі түрік тілдері және әдебиеті кафедрасының магистранты, Невшехир Хаджы Бекташ Вели университеті, Невшехир, Түркия.

Наханова Ляззат Аяновна – Ph.D., зарубежный преподаватель кафедры современных тюркских языков и литератур, Невшехирский университет имени Хаджы Бекташ Вели, Невшехир, Турция.

Мурат Ак – магистрант кафедры современных тюркских языков и литератур, Невшехирский университет имени Хаджы Бекташ Вели, Невшехир, Турция.